

БФ «Голоси дітей»

ГО «Харківський інститут соціальних досліджень»

ДІТИ І ВІЙНА В УКРАЇНІ

березень-травень 2023

Зміст

Вступ.....	2
Воєнні злочини проти українських дітей	3
Обстріли, бомбардування та мінування цивільних об'єктів	3
Використання заборонених засобів ведення війни.....	9
Вбивства, поранення, жорстоке поводження та сексуальне насильство над дітьми.....	10
Викрадення та примусова депортація дітей.....	14
Вербування й участь дітей у війні та пропаганді	18
Відмова в доступі до гуманітарної допомоги.....	20
Рекомендації	23
Переміщення сімей з дітьми в Україні та за кордон.....	25
Рекомендації	29

Вступ

Другий рік війни продовжує завдавати безліч втрат для України — російські військові регулярно обстрілюють мирне населення та цивільну інфраструктуру. Станом на 31 травня 2023 року загинуло вже 483 дитини, 989 — отримали поранення різного ступеня тяжкості¹. Розслідується понад 2900 проваджень щодо злочинів російських загарбників проти українських дітей².

Населення тимчасово окупованих територій потерпає від відсутності медичної допомоги, соціальних послуг, комунальної інфраструктури, достатньої кількості їжі та деінде питної води. Нагальною залишається проблема залучення українських дітей російськими окупантами до пропаганди та військових дій. Тисячі дітей депортовані, значна частина з них може не повернутися додому.

Пропонуємо до вашої уваги звіт, який коротко описує ключові події трьох місяців другого року війни, пов'язані зі становищем, проблемами й потребами українських дітей.

Методологія ґрунтується на аналізі статистики, даних з офіційних джерел і медіаматеріалів. Також було проведено сім інтерв'ю з представниками громадськості, батьками в окупації та на територіях, де ведуться активні бойові дії, із сім'ями, які вимушені були переїхати до відносно безпечних областей України й за кордон.

Доповідь підготовлено в співавторстві та за фінансової підтримки БФ «Голоси дітей».

---

¹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-483-ditini-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-28398>

² <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-zlocin-proti-ditini-ce-zlocin-proti-koznogo-z-nas>

Воєнні злочини проти українських дітей

Обстріли, бомбардування та мінування цивільних об'єктів

Зруйнована багатоповерхівка, м. Запоріжжя, 2 березня³

За даними УВКПЛ ООН, з 24 лютого 2022 року до 21 травня 2023-го в Україні загинуло **8895 цивільних осіб**, зокрема **275 хлопчиків і 218 дівчат, стать 30 дітей** поки що не вдалося встановити. Серед 15 117 поранених **445 хлопчиків і 314 дівчат, стать 276 дітей** наразі не вдалося встановити. Причиною більшості зафіксованих випадків загибелі або поранення цивільних осіб було застосування зброї вибухової дії з великою зоною ураження, зокрема обстріли з важкої артилерії та реактивних систем залпового вогню, а також ракетні й авіаційні удари⁴.

³ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/vorog-zavdav-udar-po-bagatopoverhovomu-budinku-v-zaporizzi-rozporcato-rozsliduvannya>

⁴ УВКПЛ ООН вважає, що реальна кількість втрат серед цивільних осіб значно вища, оскільки отримання інформації з деяких місць, де тривають інтенсивні бойові дії, відбувається із затримкою, та багато повідомлень із місць, звідки надходить інформація про втрати серед цивільних осіб, все ще потребують підтвердження. Це стосується, наприклад, населених пунктів

За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на 31 травня найбільше дітей постраждало в Донецькій області — 462, Харківській — 279, Київській — 128, Херсонській — 102, Запорізькій — 91, Миколаївській — 89, Дніпропетровській — 73, Чернігівській — 71, Луганській — 67⁵.

Обстріли та бомбардування цивільної інфраструктури не вщухають і цього року, проте в травні відбувся значний сплеск інтенсивності обстрілів України. Так, тільки за травень сили ППО збили 154 ракети, з яких: 7 «Кинджалів», 26 «Калібрів», 13 «Іскандерів» різних модифікацій. Наймасовіший ракетний обстріл стався 29 травня, коли російські окупанти випустили 37 крилатих ракет та 11 «Іскандерів». Також за місяць було збито 403 ворожі безпілотники⁶.

2 березня збройні сили росії обстріляли один із житлових кварталів Запоріжжя. Ракета влучила в п'ятиповерховий будинок, унаслідок чого його було зруйновано. З-під завалів будинку фахівці ДСНС деблокували тіла 13 загиблих, зокрема 8-місячну дитину⁷.

5 березня внаслідок ворожого обстрілу с. Понятівка Херсонської області снаряд влучив у приватний будинок, у якому була мати з двома синами 7 та 15 років. Усі вони загинули⁸.

13 березня 2023 року збройні сили рф здійснили артобстріл с. Солончаки Миколаївської області. Унаслідок обстрілу загинули батьки 7-річного хлопчика. Дитину з пораненнями госпіталізували⁹.

22 березня внаслідок ракетного удару країни-агресорки по житлових будинках у м. Запоріжжя отримали поранення троє дітей віком 7, 8 та 9 років¹⁰.

7 квітня внаслідок ворожого обстрілу с. Станіслав Херсонської області отримали поранення двоє дітей віком 3 та 10 років¹¹.

21 квітня внаслідок російського обстрілу смт Нью-Йорк Донецької області поранено 9-річного хлопчика¹².

Маріуполь (Донецька область), Лисичанськ, Попасна і Северодонецьк (Луганська область), де, за повідомленнями, були численні випадки загибелі чи поранення цивільних осіб.
<https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-civilian-casualties-2400-22-may-2023-enruuk>

⁵<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-483-ditini-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-28398>

⁶ <https://t.me/MykolaOleshchuk/72>

⁷ https://t.me/dsns_telegram/14358

⁸ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-464-ditini-zaginula-v-ukrayini-za-rik-zbroinoyi-agresiyi-rf>

⁹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/dvoje-zagiblix-ta-cetvero-poranenix-sered-yakix-7-ricna-ditina-cerez-obstril-mikolayivshhini-rozpocato-rozsliduvannya>

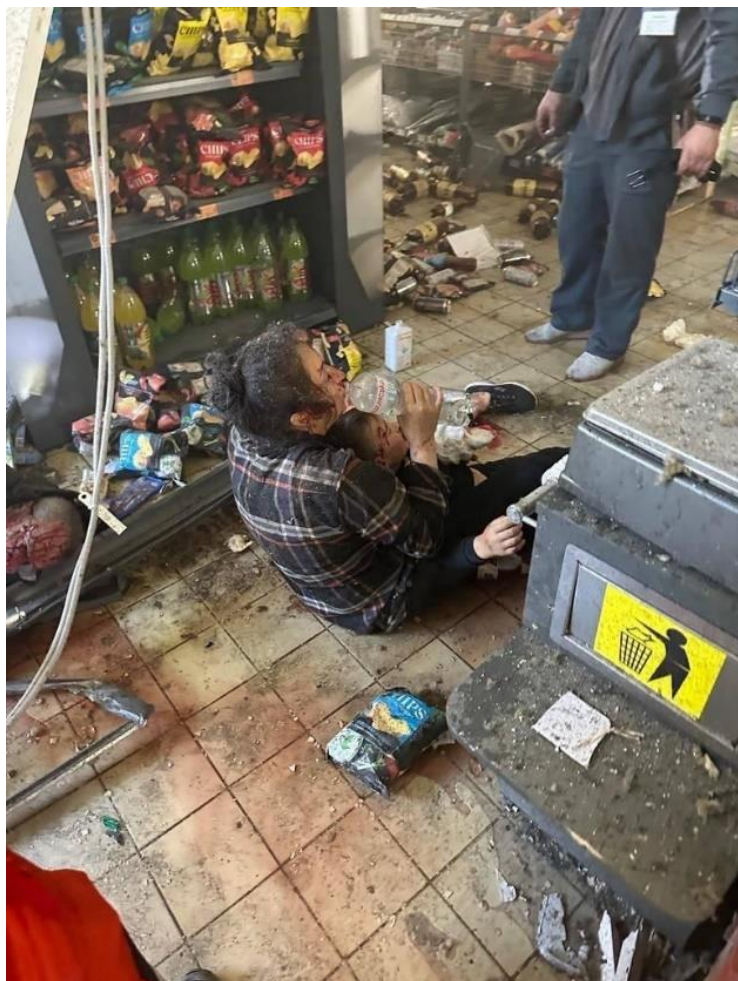
¹⁰ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-465-ditei-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf>

¹¹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-467-ditei-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-24492>

¹² <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-470-ditei-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-25565>

3 травня внаслідок масованого обстрілу ворогом Херсонщини 21 людина загинула, 48 — отримали поранення, зокрема двоє дітей 6 та 17 років¹³.

Поранена жінка з дитиною в супермаркеті, Херсонська область, 3 травня¹⁴

15 травня внаслідок ворожого обстрілу м. Нікополь Дніпропетровської області отримала поранення 13-річна дівчинка¹⁵.

23 травня внаслідок влучання ворожої ракети по житловій забудові в м. Торецьк Донецької області травмовано 2-річного хлопчика.

У цілому в Україні через масовані бомбардування та обстріли збройними силами РФ станом на 10 травня було зруйновано або пошкоджено майже 18,5 тисяч багатопверхових житлових будинків і понад 142 тисячі приватних садиб¹⁶.

Також станом на 31 травня пошкоджено 3267 закладів освіти, 261 з них зруйновано повністю¹⁷.

Станом на 25 травня 2023 року збитків зазнали 1520 об'єктів культурної інфраструктури, якщо не враховувати пам'ятки культурної спадщини. З них майже третину (541) — зруйновано. Пошкоджень і руйнувань зазнали клубні заклади, бібліотеки, музеї, театри, філармонії, заклади мистецької освіти (мистецькі школи і коледжі) на території 216 територіальних громад¹⁸.

¹³ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-478-ditei-zaginulo-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-3>

¹⁴ https://t.me/V_Zelenskiy_official/6108?fbclid=IwAR0HHliGrOS1aOIEjyUuw7H5i1fQ7kU0gWMPeT9TsTg3BAARGhBuvLAkeMI

¹⁵ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-481-ditina-zaginula-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-2>

¹⁶ <https://mtu.gov.ua/news/34275.html>

¹⁷ <https://saveschools.in.ua/>

¹⁸ <https://mkip.gov.ua/news/9265.html>

Станом на травень 2023 року пошкоджено 1451 об'єкт медичної інфраструктури та 591 заклад охорони здоров'я¹⁹.

Так, 9 березня російські військові завдали чергового удару по Запоріжжю. Унаслідок влучення ракет зазнали руйнувань декілька об'єктів критичної інфраструктури. Вибуховою хвилею та уламками пошкоджено будівлі двох закладів освіти²⁰.

15 березня близько 10:00 російські військові завдали ракетного удару по Шевченківському району Харкова. Унаслідок ворожого обстрілу частково зруйновано освітній заклад. У житлових будинках навколо вибито шибки. Пошкоджено автомобілі мешканців²¹.

Медзаклад після влучання російської ракети, м. Дніпро, 26 травня²²

¹⁹ <https://moz.gov.ua/article/news/viktor-ljashko-nasha-meta-%e2%80%93-vidbuduvati-krasche-nizh-bulo->

²⁰ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/raketnij-obstril-objektiv-kriticnoyi-infrastrukturi-zaporizhya-rozpocato-rozsliduvannya>

²¹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/obstril-rosiiskimi-viiskovimi-civilnoyi-infrastrukturi-xarkova-rozpocato-provadjennya>

²² <https://t.me/dnipropetrovskaODA/4849>

28 квітня внаслідок російського обстрілу цивільної інфраструктури в м. Умань Черкаської області ракета влучила в 9-поверховий житловий будинок. Повністю зруйновано під'їзд багатоповерхівки. Серед загиблих четверо дітей: дівчатка 8 та 10 років і хлопчики віком 15 та 1,5 року²³.

17 травня російські військові вчергове обстріляли житлові масиви в м. Херсон та населені пункти області. В обласному центрі ворожий снаряд поцілив у багатоповерхівку. Також була пошкоджена місцева лікарня в Бериславському районі²⁴.

26 травня армія РФ поцілила в будівлю медзакладу в м. Дніпро. 32 людини постраждали, зокрема діти²⁵. Чотири особи загинули²⁶.

Україна продовжує потерпати і від **мінування цивільних об'єктів з боку російських військових**, а також забруднення території залишками зброї. Це становить значну небезпеку для місцевих мешканців і людей, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, територіях у зоні активних бойових дій або повертаються на деокуповані території України.

Так, 10 березня у с. Лимани на Миколаївщині чоловік приніс додому знайдений у городі касетний снаряд. Боєприпас вибухнув біля 9-річного хлопчика. Дитина отримала осколкові поранення²⁷.

12 березня на вибуховому пристрої підірвався 13-річний хлопчик із с. Любомирівка Миколаївської області. Неповнолітній перебував на території домоволодіння та наступив на невідомий предмет, який здетонував. Дитина отримала вибухові травми, осколкові поранення тіла та кінцівок²⁸.

21 березня внаслідок детонації міни на околиці с. Лепетиха Миколаївської області отримав поранення 16-річний хлопець²⁹.

15 травня у с. Трифонівка Херсонської області 17-річний хлопець натрапив на вибухівку, яку залишила по собі російська армія. Через детонацію він отримав тяжкі травми³⁰.

У березні цього року була презентована Інтерактивна карта інцидентів, пов'язаних з вибухонебезпечними предметами та постраждалими від них особами. Її розробило Мінреінтеграції спільно із Женевським міжнародним центром з гуманітарного розмінування (GICHD) та Центром протимінної

²³ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-475-ditei-zaginulo-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf>

²⁴ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/vranci-okupanti-pocilili-u-likarnyu-ta-bagatopoverxivku-na-xersonshini-pravoohoronci-dokumentuyut-naslidki>

²⁵ <https://t.me/dnipropetrovskaODA/4873>

²⁶ <https://t.me/dnipropetrovskaODA/4892>

²⁷ https://t.me/chat_s_shayhet/1532

²⁸ https://t.me/chat_s_shayhet/1590

²⁹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-464-ditini-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-23121>

³⁰ <https://t.me/khersonskaODA/5859>

діяльності Державної спеціальної служби транспорту (ДССТ). Впровадження такої карти дало змогу вперше розпочати збір інформації щодо постраждалих від мін і боєприпасів, що не вибухнули. Крім того, почали оцінювати їхні потреби, систематизувати та зберігати такі дані в Системі управління інформації з протимінної діяльності³¹.

Загалом станом на кінець травня 174 тисячі квадратних кілометрів України були забруднені залишками російських мін і нерозірваних снарядів³². З 24 лютого 2022 року піротехнічні підрозділи ДСНС знешкодили понад 396 тисяч одиниць вибухонебезпечних предметів, зокрема майже 3 тисячі одиниць авіаційних бомб, і обстежили територію площею близько 88 399 гектарів³³.

Окрім того, **окупанти використовують школи, лікарні, дитячі садки та інші цивільні об'єкти для розміщення там техніки та/або облаштування військових штабів, лікування поранених військових.** Водночас вони часто змушують місцевих мешканців відвідувати ці заклади, щоб використовувати їх як «живий щит» від ЗСУ.

12 квітня Генеральний штаб ЗСУ повідомив, що в м. Скадовськ Херсонської області прибули мобілізовані підрозділи російських окупаційних військ. Особовий склад розмістили в будівлях освітніх закладів³⁴.

28 квітня стало відомо, що в населеному пункті Луб'янка Луганської області в будівлі місцевої школи дислокуються військовослужбовці російських окупаційних військ. Місцеву лікарню в м. Каланчак Херсонської області окупанти також облаштували під військовий шпиталь, куди протягом 27 квітня завезли велику кількість важкопоранених росіян³⁵.

16 травня стало відомо, що в м. Ясинувата Донецької області російські окупанти використовують будівлі однієї із місцевих шкіл для розміщення особового складу. У дворі школи схована військова техніка, підвальні приміщення служать як укриття³⁶.

17 травня було виявлено, що будівлю дитячого садочка с. Юр'ївка Запорізької області російські окупанти використовують для розміщення особового складу. Водночас на території дитячого садочка проживають цивільні

³¹ <https://minre.gov.ua/2023/03/18/minreintegracziyi-vidpovidatyme-za-napovnennya-bazy-danyh-postrazhdalyh-vid-min-ta-nevybuhnuvshyh-bojeprypasiv/>

³² <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/nasa-golovne-zavdannia-priskoriti-tempi-gumanitarnogo-rozminuvannia-iuliia-sviridenko>

³³ <https://dsns.gov.ua/uk/news/ostanni-novini/pirotexniki-dsns-prodovzuiut-ocishhuvati-zemliu-vid-bojepripasiv-iaki-zalisiv-po-sobi-vorog-sergii-kruk-pro-robotu-saperiv-na-mikolayivshhini>

³⁴

<https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/pfbid02tiNNw4Z8rmn7hnkNGBLtuPeLqjrHiKU8nsAC89XmYKoRs3BUq2oD84u4nH8aejjNI>

³⁵ <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/pfbid02yvfvz6RDTpUdb13fRc8RP3MKDdR92yw87HyLNXdndKof21bDVPT8Nyso8wr6Nwil>

³⁶ <https://sprotyv.mod.gov.ua/rosiany-prodovzhuyut-vykorystovuvaty-zaklady-osvity-na-tot-dlya-rozmishhennya-vijskovyh/>

особи, яких було вивезено з наближених до лінії бойового зіткнення населених пунктів³⁷.

Використання заборонених засобів ведення війни

Росія продовжує використовувати на території України зброю невибіркової дії та зброю, що може завдати надмірні пошкодження й страждання. Окупанти застосовують проти цивільного населення касетні, фосфорні та термобаричні боєприпаси. Поширені міни «Пелюстки», які бувають зеленого чи оливкового кольору, що дуже ускладнює їхнє виявлення. Унаслідок підриву людина гарантовано травмує нижні кінцівки.

Так, 17 березня в м. Ізюм Харківської області на протипіхотній міні «Пелюстка» підірвалася 66-річна жінка, яка перебувала в лісі. З важким пораненням її доставили до лікарні³⁸.

25 березня російські війська обстріляли м. Часів Яр на Донеччині з РСЗВ «Град» і артилерії. Загарбники використовували фосфорні заряди. Загинув чоловік³⁹.

Наслідки удару по м. Курахове Донецької області⁴⁰

³⁷ https://www.zsu.gov.ua/new_page/64646d13d75d722aeec055b7

³⁸ <https://t.me/synegubov/5725>

³⁹ <https://suspilne.media/425499-rosijski-vijska-obstrilali-casiv-ar-na-doneccini-zagynuv-colovik/>

⁴⁰ Наслідки удару по Кураховому, 3 квітня, Фото: Роман Падун. <https://suspilne.media/434568-rosijski-vijska-obstrilali-kurahivsku-gromadu-kasetnimi-boepripasami-toreck-dvoma-raketami/>

3 квітня армія РФ обстріляла м. Курахове Донецької області з касетних боєприпасів та ракет. Було пошкоджено торговельний комплекс, відділення Укрпошти та Укртелекому, лікарню, декілька багатопверхівок⁴¹.

5 квітня окупанти касетними снарядами вдарили по смт Олексієво-Дружківка Донецької області. Унаслідок цього дві особи загинули⁴².

18 квітня в м. Балаклія Харківської області жінка наступила на протипіхотну міну «Пелюстка». Її госпіталізували з рваною раною стопи⁴³.

5 травня російські військові скинули на м. Бахмут Донецької області заборонені фосфорні та запалювальні боєприпаси⁴⁴.

10 травня ворог масовано атакував смт Малокатеринівка Запорізької області. Вісім осіб постраждали від касетних снарядів. Троє з них — працівники швидкої допомоги, які прибули на виклик, п'ятеро — місцеві жителі⁴⁵.

Вбивства, поранення, жорстоке поводження та сексуальне насильство над дітьми

Після деокупації українських територій продовжують надходити свідчення вбивств, катувань і жорстокого ставлення до населення, зокрема до дітей, з боку російських окупантів.

30 березня за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора ідентифіковано та повідомлено про підозру трьом військовослужбовцям ЗС РФ у порушенні законів і звичаїв війни (ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України). Підозрювані — військові 37 окремої гвардійської мотострілецької Донської Будапештської Червоного прапора ордена Червоної Зірки бригади (37 ОМСБр, в/ч 69647) збройних сил російської федерації. За даними слідства, у березні 2022 року підозрювані разом з іншими військовими ЗС РФ окупували один з населених пунктів Київщини. Через 20 днів окупації **російські військові, серед яких підозрювані, почали систематично вриватись на подвір'я приватного будинку, де проживали дві жінки та малолітня дівчинка.** Робили це завжди в групах по три особи, склад яких постійно змінювався. Підозрювані, постійно демонструючи наявність зброї і беручи до уваги відсутність чоловіків у будинку, по черзі водили одну з жінок до гаражного приміщення, де

⁴¹ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/7347

⁴² https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/7383

⁴³ <https://www.facebook.com/DSNSKHARKIV/posts/pfbid0tLRTwRsQQQTa7aSt3LEvYPRbCuiEt9wQ2io6g7Ma3TfZ2btgLXGNubvuRzX6WEeml>

⁴⁴ <https://www.pravda.com.ua/news/2023/05/5/7400917/>

⁴⁵ <https://www.zoda.gov.ua/news/65353/minuloji-dobi-vorog-znovu-gativ-po-mirnih-mistah-i-selah-zaporizkoji-oblasti.html>

гвалтували. Інші в цей час залишались на вулиці, щоб запобігти можливому опору з боку родичів та сусідів⁴⁶.

4 квітня за процесуального керівництва Харківської обласної прокуратури трьом російським військовослужбовцям заочно повідомлено про підозру в порушенні законів та звичаїв війни (ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України). Правоохоронці ідентифікували військових рф, які навесні 2022 року **згвалтували молоду дівчину на Харківщині**⁴⁷.

20 квітня Офіс Генерального прокурора скерував до суду обвинувальний акт стосовно гранатометника 2 взводу 6 роти 2 батальйону 137 гвардійського парашутно-десантного полку 106 дивізії зс рф за фактом жорстокого поводження з цивільним населенням, поєднаним з умисним вбивством та інших порушень законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України). Розслідування встановило, що 6 березня 2022 року російські військові з гранатометів та стрілецької зброї **відкрили вогонь по цивільних жителях у м. Ірпінь** Київської області, які намагалися евакуюватися з міста на власних автомобілях з написами «ДІТИ» та «ЕВАКУАЦІЯ». Унаслідок обстрілу шести автівок загинуло п'ять осіб та ще сім, зокрема малолітня дитина, отримали поранення різного ступеня тяжкості⁴⁸.

31 травня повідомлено про підозру військовослужбовцю 76 гвардійської десантно-штурмової Чернігівської дивізії повітряно-десантних військ зс рф, який **розстріляв дві цивільні автівки в м. Буча Київської області**. Четверо людей отримали смертельні поранення: мати, двоє малолітніх дітей та сусід. Також завдано тілесних ушкоджень іншим особам, які перебували в авто. Серед них — батько загиблої родини⁴⁹.

Окрім того, 17 квітня проєкт Gulagu.net опублікував відео із зізнаннями у воєнних злочинах в Україні екскомандирів підрозділів ПВК «Вагнера» Азамата Улдарова та Олексія Савічева, помилуваних Путіним і завербованих у рамках реалізації програми Пригожина «Проєкт "К"». Вони **розповіли подробиці розстрілу понад 20 українських дітей і підлітків**, підриву ями з 60 пораненими полоненими й «500-ми» (тими, хто вирішив залишити війну та відмовився виконувати накази про вбивство українців), зачистки житлових будинків із вбивством усіх, включно з дітьми⁵⁰.

Медійна ініціатива за права людини, яка документує воєнні злочини, повідомила, що 24 травня 2023 року двоє підлітків Тігран Оганнісян та Микита

⁴⁶ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomleno-pro-pidozru-tryom-rosiiskim-viiskovim-yaki-pid-cas-okupaciyi-gvaltuvali-zinku-na-kiyivshhini>

⁴⁷ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/identifikovano-tryox-rosiiskix-viiskovix-yaki-pid-cas-okupaciyi-xarkivshhini-zgvaltuvali-molodu-divcinu>

⁴⁸ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rozstrilyav-avtivki-yaki-namagalisy-evakuyuvatysya-z-irpenya-suditimut-viiskovogo-rf>

⁴⁹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rozstril-avtivki-simyi-z-ditmi-v-buci-povidomleno-pro-pidozru-viiskovomu-rf>

⁵⁰ <https://suspilne.media/472756-zafiksovano-187-vipadkiv-skoenna-zlociniv-seksualnogo-harakteru-z-boku-viiskovih-rf-ofis-genprokurora/>

Ханганов (обидва 2006 року народження) у тимчасово окупованому м. Бердянськ Запорізької області отримали обвинувачення від слідчого комітету рф у нібито підготовці диверсії на залізниці. Обвинуваченню **передували кілька місяців знущань над дітьми та їхніми сім'ями, затримання й катування**. Дітям призначили місцевих адвокатів, один з яких пропонував обмовити себе. З 30 вересня 2022 року Тігран і Микита зазнавали переслідувань з боку російських правоохоронних органів. Тоді Тіграна викрали з його будинку, де він живе з бабусею. Упродовж п'яти днів рідним нічого не було відомо про місцеперебування дитини. У той час Тіграна жорстоко допитували «слідчі органи» із застосуванням побоїв та катування електричним струмом. Слідчі вимагали від хлопця зізнатися в підготовці диверсії на «Мелітопольській залізниці», яка нібито мала перешкодити підрозділам збройних сил рф отримувати постачання, потрібне для ведення бойових дій в Україні. За п'ять діб, після розголосу в медіа про зникнення дитини, Тіграна відпустили за умови, що він щодня з'являтиметься до місцевих «правоохоронних органів». Микиті Ханганову тоді вдалося уникнути арешту, проте згодом його так само зобов'язали щоденно з'являтися до слідчих та брати участь у так званих «слідчих діях» — допитах, слідчих експериментах тощо⁵¹.

Багато свідчень жорстокого ставлення, неприйнятних умов проживання, знущань розповідають і повернуті з депортації діти.

«Нас заселили в кімнати, у яких нічого не було: ні ліжок, нічого, одні матраци були. Ми спали на підлозі, на цих матрацах без подушок, укривалися курточками».

«Коли ми приїхали до табору й нас поселили в кімнаті, у нас у шафах таргани були, були таргани й у їдальні. Нам доводилося спати на брудних смердючих простирадлах та подушках».

«Нас змушували співати російській гімн, вимагали, щоб ми під нього вставали. А коли ми не слухалися, лякали, що відправлять до божевільні».

«Коли нас везли, казали, що на оздоровлення, що будуть якісь розваги. А кожний вечір проводили "разговори о важном", на яких розповідали, що Україна — терористи, що нас виженуть з країни. Водночас за українську мову нам погрожували підвалами або ізоляторами»⁵².

З пресконференції з повернутими дітьми

«Били тих, хто за Україну. З Херсонської області майже всі за Україну. Металевою палкою били. Казали, що "ми вас відвеземо в інтернат, ви там посидите і все зрозумієте". По спині дівчинку ударили, у неї синяк був. Одного

⁵¹ <https://mipl.org.ua/terminovo-rosiya-obvynuvachuye-ukrayinskyh-ditej-u-dyversiyi-yim-zagrozhuye-vid-10-do-20-rokiv-uvyaznennya/?fbclid=IwAR0OaERKMLA0h62PidYD44bdN2OJpYRMXHVgiLrQxAehF7Fi2EExAwE2GN8>

⁵² <https://www.youtube.com/watch?v=SY7BMeZGKHI&t=3052s>

разу ми сиділи в залі, там хтось крикнув "Слава Україні!" і хтось відповів "Героям слава!". Цих дітей забрали, і я не знаю, що з ними далі було».

З інтерв'ю з повернутою з депортації дитиною⁵³

Що стосується сексуального насильства, то з часу повномасштабного вторгнення РФ в Україну і станом на 22 травня слідчі Національної поліції розпочали 70 кримінальних проваджень за фактами вчинення військовими РФ сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом відносно щонайменше 79 постраждалих (жінки, чоловіки, діти) на території: Херсонської області — 40; Київської — 19; Донецької — 6; Харківської — 6; Запорізької — 5; Луганської — 2; Чернігівської — 1. З метою виявлення та фіксації статевих злочинів на деокупованих територіях Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Донецької, Запорізької, Миколаївської та Херсонської областей створено вісім спеціалізованих поліцейських мобільних груп, які опитують потерпілих. За даними поліції, найстаршій постраждалій від сексуального насильства, вчиненого військовими РФ, — 82 роки. 13 кримінальних проваджень розпочато за фактами вчинення військовими РФ сексуального насильства над дітьми. У вісьмох кримінальних провадженнях встановлено постраждалих дітей, наймолодшій з них чотири роки⁵⁴. Цей злочин зафіксовано на Київщині, його росіяни скоїли «фактично в присутності батьків»⁵⁵.

За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на середину травня **зафіксовано 187 фактів сексуального насильства в умовах війни, з них 13 стосуються неповнолітніх**. Про підозру у вчиненні злочинів повідомлено 16 військовослужбовцям РФ (усім заочно), до суду скеровано обвинувальні акти щодо п'яти осіб, одну особу засуджено. Наразі найбільшу кількість випадків сексуального насильства зафіксовано в Херсонській області — 67, у Київській області — 52, у Запорізькій області — 7, у Чернігівській області — 4, у Сумській області — не виявлено⁵⁶.

Водночас злочинів сексуального характеру проти дорослих та дітей з боку російських військових значно більше. Багато людей не повідомляють про те, що з ними сталося, через сором, психологічну травму, невіру, що можна досягти справедливості та покарати винних. Ще частина постраждалих перебуває на тимчасово окупованих територіях і не може або побоюється повідомляти про це правоохоронні органи України. Також є багато випадків, коли постраждалі

⁵³ <https://t.me/andriyshTime/7991>

⁵⁴

<https://www.facebook.com/ivan.vyhivskiy.npu/posts/pfbid037RZRVJH71TQnreu6ompo2rvFTtygD2bzVmWUaMbUL9UaUmq4s86QVUBNuG4aTEtAl>

⁵⁵ [https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3712828-nacpolicia-stvorila-visim-specgrup-iz-dokumentuvanna-seksualnih-zlociniv-rosian-v-](https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3712828-nacpolicia-stvorila-visim-specgrup-iz-dokumentuvanna-seksualnih-zlociniv-rosian-v-ukraini.html?fbclid=IwAR1dcukg4uIPtPMilbSIC1mfUSkvw2lllqveaGpy73QOV-93x2MrIDyiY)

[ukraini.html?fbclid=IwAR1dcukg4uIPtPMilbSIC1mfUSkvw2lllqveaGpy73QOV-93x2MrIDyiY](https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3712828-nacpolicia-stvorila-visim-specgrup-iz-dokumentuvanna-seksualnih-zlociniv-rosian-v-ukraini.html?fbclid=IwAR1dcukg4uIPtPMilbSIC1mfUSkvw2lllqveaGpy73QOV-93x2MrIDyiY)

⁵⁶ <https://suspilne.media/472756-zafiksovano-187-vipadkiv-skoenna-zlociniv-seksualnogo-harakteru-z-boku-vijskovih-rf-ofis-genprokurora/>

можуть навіть не ідентифікувати оголення, сексуальні домагання, примусове спостереження дітей за сексуальними діями як злочини.

Так, Комісія з розслідування порушень в Україні, уповноважена Радою ООН з прав людини, задокументувала **випадки примусового оголення**, виявлені в Україні в Донецькій, Харківській, Київській областях та у російській федерації. Жертвами були чоловіки, жінки та один 17-річний хлопець. Такі дії вчинялися під час ув'язнення, на пунктах фільтрації і блокпостах, зокрема з метою приниження потерпілих під час катувань і затримання або для перевірки наявності татуювань. Таке оголення виходило за межі того, що було б прийнятним у рамках безпекових перевірок. Що стосується сексуального насильства, Комісія встановила, що **більшість жертв — це жінки, які перебували вдома самі**. Зґвалтування було вчинено під загрозою вогнепальної зброї, з особливою жорстокістю та актами катування, як-от побиття та удушення. Нападники іноді погрожували вбити жертву або її родину, якщо вона буде чинити опір. У деяких випадках кілька солдатів гвалтували ту саму жертву, або зґвалтування тієї самої жертви відбувалося кілька разів. В одному випадку жертва була вагітна і намагалася благати солдатів пощадити її. Через кілька днів у неї стався викидень. Члени сім'ї, включно з дітьми, іноді змушені були спостерігати, як нападники гвалтують їхніх близьких⁵⁷.

Викрадення та примусова депортація дітей

За офіційною статистикою, **станом на 31 травня 393 дитини вважаються зниклими, 19 484 — депортовано на територію рф**. Точну кількість постраждалих дітей встановити неможливо через активні бойові дії та тимчасову окупацію частини території України. За даними відкритих джерел, озвученими росією, депортованих дітей значно більше — 744 тисячі⁵⁸.

Окупанти продовжують примусові «медогляди» для дітей на тимчасово окупованих територіях, щоб мати підставу для депортації українців. Після огляду переважній більшості дітей приписують «лікування» в рф, від якого батьки не можуть відмовитись, адже тоді їм погрожують відібрати батьківські права. Так, з початку року на Донеччині огляд пройшли 75 тисяч дітей, і 39 тисяч з них було вивезено до рф. На Луганщині «оглянули» 94 тисячі й у 66 тисяч «виявили патологію», після чого вивезли. Водночас зафіксовано випадки, коли лікарі вимагають у батьків гроші, щоб не «виявляти патологію»⁵⁹. Обов'язковою умовою організації «лікування» дітей у росії є наявність ворожого паспорту в дитини, який оформлюють за пришвидшеною схемою. Якщо дитині немає 14 років, то батьків

⁵⁷ https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_UA.pdf?fbclid=IwAR0AEPliwks3tTLSP1kJ3Eso-GgMEdp7NY8nAF99Gy3p7eXdWvV7882Ug

⁵⁸ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-483-ditini-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-28398>

⁵⁹ <https://sprotyv.mod.gov.ua/rosiyany-vyvezly-ponad-100-tys-ditej-zi-shodu-ukrayiny-na-likuvannya/>

примушують подати заяву про визнання її «громадянином рф», погрожуючи позбавити батьківських прав у разі відмови⁶⁰.

Є й інші свідчення викрадення та депортації дітей у росію. Так, під час моніторингу ЗМІ й проросійських Telegram-каналів прокурори виявили відео, на якому представники ПВК «Вагнера» на чолі зі своїм ватажком 16 квітня 2023 року незаконно депортували з м. Бахмут Донецької області дві родини місцевих мешканців разом з двома неповнолітніми дітьми. Також встановлено, що впродовж 17–18 квітня 2023 року з цього населеного пункту озброєні «вагнерівці» вивезли в невідомому напрямку ще дві сім'ї з маленькими дітьми. Загалом незаконно було депортовано трьох хлопчиків та одну дівчинку⁶¹.

5 травня стало відомо про вивезення 50 дітей без батьків з Луганської області. Їх відправили під приводом оздоровлення в республіканський центр «Солнечний берег», що розташований у Дагестані. Організатори викрадення дітей — «жіночий рух єдиної росії». У таких таборах дітей ідеологічно обробляють. Перед ними виступають пропагандисти, які нав'язують кремлівське бачення російського вторгнення в Україну. Водночас дітей часто не повертають батькам, якщо ті не приїжджають за ними особисто⁶².

За даними Уповноваженої Президента України з прав дитини, у російській федерації **створено понад 70 таборів для перевиховання депортованих з тимчасово окупованих територій України** 20 тисяч дітей з метою знищення їхньої ідентичності⁶³.

Ще один привід депортувати українських дітей — так звана «евакуація» місцевих мешканців з тимчасово окупованих територій. Загарбники намагаються під приводом турботи про людей вивозити українців у малозаселені райони росії. З одного боку, людей заманюють житловими сертифікатами та грошовою допомогою, а з іншого — тиснуть, вводячи перепустки на пересування та інші правила, які ускладнюють життя громадян України⁶⁴.

Варто також зазначити, що 27 квітня Путін підписав указ «Про особливості правового становища деяких категорій іноземних громадян та осіб без громадянства в російській федерації», який визначає осіб, які проживають на окупованих росією територіях, заявили про бажання зберегти чинне громадянство та відмовилися прийняти російські паспорти, як «іноземних громадян» і осіб без громадянства, які наразі проживають у російській федерації. Фактично цей указ закріплює примусове залучення мешканців

⁶⁰ <https://sprotyv.mod.gov.ua/rosiyany-vyvozyat-ditej-z-tot-pid-pryvodom-nadannya-medychnoyi-dopomogy/>

⁶¹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/primusovo-deportovali-ditei-iz-baxmutu-prokuratorami-zafiksovano-cergovi-zlocini-ucasnikiv-tak-zvanoyi-pvk-vagner>

⁶² <https://sprotyv.mod.gov.ua/rosiyany-vyvezly-shhe-50-ukrayinskyh-ditej-z-luganshhyny/>

⁶³ <https://www.youtube.com/watch?v=R5vvrblYsqU>

⁶⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=F-HCHEeSkcl&t=628s>

тимчасово окупованих територій до отримання російських паспортів, а також встановлює умови депортації українців, які не згодні стати громадянами росії⁶⁵.

Міжнародні організації та експерти продовжують визнавати та фіксувати випадки депортації українських дітей в рф. Так, 15 березня вийшла доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні. Було визначено три основні випадки, коли російська влада переміщувала українських дітей з одних районів, контрольованих російською владою в Україні, до інших таких районів або до російської федерації. Мовиться про дітей, які: втратили батьків або тимчасово втратили зв'язок з ними під час військових дій; розділені з батьками, коли одного з батьків затримали в пунктах фільтрації; перебували в установах догляду. Комісія розглянула випадки переміщення 164 дітей віком від чотирьох до 18 років з Донецької, Харківської та Херсонської областей. **У всіх ситуаціях, які розглядала Комісія, переміщення дітей не відповідало вимогам, встановленим міжнародним гуманітарним правом.** Переміщення не було виправдано міркуваннями безпеки або станом здоров'я. Не було підстав, що вказували б на те, що переміщення дітей на територію, підконтрольну уряду України, було неможливе. Також, вірогідно, російська влада не намагалася встановити контакт з родичами дітей або з українською владою. Попри те, що переміщення мали бути тимчасовими, з різних причин більшість з них стали тривалими, а батьки або законні опікуни та діти стикалися з низкою перешкод у налагодженні контакту, возз'єднанні сім'ї та поверненні дітей до України. Батьки та діти повідомили Комісії, що під час перебування дітей у російській федерації або на контрольованих росією територіях України в деяких випадках соціальні служби повідомляли дітям, що їх перенаправлять до установ догляду, прийомних сімей або усиновлять. Батьки також розповіли Комісії, що в деяких установах діти були одягнені в брудний одяг, на них кричали та їх лаяли. Харчування було поганим, а деякі діти з інвалідністю не отримували належного догляду та ліків. Діти виражали глибокий страх, що вони можуть бути назавжди розлучені зі своїми батьками, опікунами чи родичами⁶⁶.

4 травня 2023 року вийшла також доповідь про порушення міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов'язані з насильницьким переміщенням та/або депортацією українських дітей до російської федерації. Її підготувала група міжнародних експертів у рамках реалізації Московського механізму ОБСЄ. Місія підтвердила, що **примусове переміщення та/або депортація українських дітей на тимчасово окуповані території та на територію російської федерації супроводжувалися, починаючи з 2014 року, і продовжують супроводжуватися різними порушеннями Міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини.** У доповіді також викладено достовірні докази того, що деякі

⁶⁵ <http://prezident.org/articles/ukaz-prezidenta-rf-307-ot-27-aprelja-2023-goda-27-04-2023.html>

⁶⁶

https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_U_A.pdf

з цих порушень за умови встановлення відповідальних осіб можуть становити воєнні злочини та злочини проти людяності, що є порушенням міжнародного кримінального права⁶⁷.

Варто зазначити, що важливою подією у визнанні депортації українських дітей стало й те, що 17 березня **Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт президента рф Путіна та уповноваженої з прав дитини в офісі президента російської федерації Львової-Бєлової** через підозру в скоєнні воєнного злочину — незаконної депортації населення (дітей) і незаконного переміщення населення (дітей) з окупованих територій України до рф⁶⁸.

Загалом станом на 31 травня **повернути в Україну вдалося лише 371 депортовану дитину**⁶⁹. Вертати дітей додому вкрай складно, адже здебільшого російська влада хоче залишати українців у росії. З цією метою триває процес усиновлення депортованих неповнолітніх. Здебільшого процесом повернення займаються міжнародні та національні громадські організації, які допомагають батькам приїхати за своїми дітьми в росію. На державному рівні за повернення дітей відповідають Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та Міністерство закордонних справ України.

Так, 22 березня в Україну повернулися 17 дітей, яких росія депортувала з Херсонської та Харківської областей під час окупації. Повернення відбулося завдяки благодійній організації Save Ukraine⁷⁰.

23 березня в Офісі Уповноваженого з прав людини повідомили про повернення в Україну ще двох дітей — 9-річної дівчини і 16-річного хлопця⁷¹.

19 травня також за сприяння Офісу Уповноваженого з прав людини до України з рф повернули 14-річну дівчину⁷².

27 травня стало відомо про повернення ще однієї дитини. 17-річного хлопця, який вчився у Маріуполі, росіяни депортували в Шахтарськ. До повернення дитини були залучені також БО «СОС Дитячі Містечка — Україна» та «Українська мережа за права дитини»⁷³.

Одним з важливих впроваджень для, зокрема, повернення українських дітей додому став запуск 6 квітня мобільного застосунку Reunite Ukraine від

⁶⁷ <https://www.helsinki.org.ua/articles/prava-ukrainskykh-ditey-ochyma-ekspertiv-moskovskoho-mekhanizmu-obsye-analityka/>

⁶⁸ <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

⁶⁹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-483-ditini-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-28398>

⁷⁰ <https://www.facebook.com/watch/?v=1078410300216364>

⁷¹ https://t.me/dmytro_lubinetzs/1967

⁷² https://t.me/dmytro_lubinetzs/2484?fbclid=IwAR2aKVqDYo748LcuZZ06DtHsZvvArA0A_yFEAiSx0L9lp7kijbgZpb3A6rU

⁷³ https://t.me/vereshchuk_iryana/1920

американської компанії Find My Parent та Національної поліції України. Його основна функція полягає в пошуку дітей, які зникли безвісти, а також у возз'єднанні членів сімей, які були внутрішньо переміщені, виїхали за межі України або були незаконно депортовані до російської федерації, білорусі чи тимчасово окупованих територій України⁷⁴.

Ще одним важливим кроком у цьому напрямі стало **започаткування в травні плану дій Bring Kids Back UA**. Це комплекс заходів української влади, іноземних урядів і міжнародних організацій з повернення депортованих росією українських дітей, їхньої реінтеграції та соціалізації. Уже створено Центр захисту прав дітей, що працюватиме з дітьми, які стали жертвами злочинів чи були їх свідками. У закладі фахівці отримуватимуть інформацію від дітей і їхніх родин, проводитимуть медичне обстеження й надаватимуть потрібну допомогу⁷⁵.

Вербування й участь дітей у війні та пропаганді

Найбільш активно російська пропаганда насаджується дітям через заклади освіти. Для цього окупаційна влада вже знищила українські підручники і завезла свої з викривленою історією та псевдоісторичними подіями в Україні й росії. Також завезла російських викладачів або «перепідготувала» місцевих.

За словами міністра просвіти росії, станом на березень окупаційна влада завезла до ТОТ 4 811 079 російських підручників, 744 комплекти наочних матеріалів (карти, таблиці, портрети вчених та інші матеріали) та 834 комплекти державної символіки. Підвищення кваліфікації пройшли понад 20 тисяч педагогів і керівників⁷⁶.

6 квітня дитячий центр «Артек» також відвідувався про підготовку радників директорів з виховання для всіх шкіл на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей. Навчання пройшли 6 тисяч фахівців із 49 суб'єктів росії⁷⁷. Фактично ці посади передбачають організацію пропаганди для дітей у навчальних закладах.

---

⁷⁴ <https://chicago.mfa.gov.ua/konsulski-pitannya/mobilnij-dodatok-reunite-ukraine?fbclid=IwAR2khXMZJMDi9zXEFg5Nt8h7HxLBDCVzQM2oLQNmgZqGIOFw5LXmdT6rVx4>

⁷⁵ <https://www.president.gov.ua/news/prezident-oznajomivsyia-z-planom-povernennya-nezakonno-deport-83261>

⁷⁶ <https://minobr74.ru/press/item/10970>

⁷⁷ <https://t.me/bpshkola/26357>

Заняття за програмою «Я — громадянин» у всеросійському дитячому центрі «Зміна», де серед учасників є також українські діти з ТОТ⁷⁸

Окрім того, триває підготовка до поступової відсутності уроків української мови та літератури. Так, на тимчасово окупованих територіях Запорізької області з 1 вересня українська мова перестане бути обов'язковим предметом. Українську можна було залишити як рідну мову з трьома навчальними годинами на тиждень, за відмови від неї кількість занять з російської мови та літератури збільшиться з шести до дев'яти на тиждень. Водночас зазначається, що вже нібито 60% батьків написали відмову від вивчення української мови⁷⁹.

Триває пропаганда, а також часткова мілітаризація через заняття з «патріотичного виховання», створення осередків «Двіженіє первих», а влітку ще й дитячих таборів, куди активно залучають дітей з тимчасово окупованих територій. Тільки на тимчасово окупованих територіях Донецької області планують відправити у пришкільні табори 16 тисяч українських дітей, у регіони росії — ще 8 тисяч⁸⁰.

---

⁷⁸ <https://t.me/bpshkola/26012>

⁷⁹ <https://t.me/bpshkola/27566>

⁸⁰ <https://t.me/bpshkola/27501>

Російська влада не залишає спроб вербування українських дітей до участі в зборі розвідувальних даних, поширенні пропаганди, дестабілізації ситуації в Україні та безпосередньої участі у військових діях.

Навесні українські спецслужби зафіксували 160 груп у Telegram, пов'язаних з підлітковим рухом «Редан», який поширився в Україні з території рф. Загальна кількість учасників цих груп становила 1600 осіб, більшість з них неповнолітні віком 12–17 років. Було встановлено, що цей рух є інформаційно-психологічною операцією з боку рф⁸¹. Учасників руху орієнтували на влаштування масових бійок і різноманітних провокацій у громадських місцях.

16-річна Богдана Нещерет з позивним «Доча»⁸²

Журналісти «Слідство.Інфо» зробили також матеріал про українських дітей, з яких росія виховала солдатів для війни з Україною. Одна з героїнь статті — Богдана з м. Алчевськ Луганської області. Батько дівчинки Роман Нещерет до вторгнення Росії на Донеччину 2014 року працював у Держслужбі охорони при Міністерстві внутрішніх справ України. Зі слів дівчинки, тепер вона разом з батьком служить у вже згаданому незаконному військовому формуванні «Прізрак»⁸³.

Відмова в доступі до гуманітарної допомоги

На значній частині тимчасово окупованих територій залишається складна гуманітарна ситуація, деінде назріває гуманітарна криза. Передусім населення значно обмежене в доступі до медичної допомоги. Багато лікарень переобладнані окупантами у військові шпиталі.

Так, 12 березня стало відомо, що в м. Бердянськ Запорізької області з гінекологічного відділення виписали всіх пацієнток та розмістили натомість 30

⁸¹ <https://kyiv.tsn.ua/pidlitkoviy-ruh-redan-160-grup-na-1600-uchasnikiv-vikrili-u-telegram-kanalah-kiyivschini-2278837.html>

⁸² <https://www.slidstvo.info/warnews/pidlitky-perevertni-ia-k-z-malenkykh-ukraintsiv-vykhovuiut-soldativ-rf/>

⁸³ <https://www.slidstvo.info/warnews/pidlitky-perevertni-ia-k-z-malenkykh-ukraintsiv-vykhovuiut-soldativ-rf/>

поранених росіян. У хірургічному та ЛОР-відділеннях розмістили 80 важкопоранених загарбників⁸⁴.

19 березня з'явилася інформація, що в м. Севастополь АР Крим з центрів переливання забрали кров та її компоненти для клінічного військового госпіталю, чим спричинили їх дефіцит у медичних закладах для цивільних громадян України⁸⁵.

27 травня в тимчасово окупованому Луганську російські військові вчергове завезли додаткові ліжка та обладнання до Залізничної лікарні, де лікують тепер поранених загарбників. У цьому ж місті окупанти передали пологовий будинок №2 в розпорядження ПВК «Вагнера»⁸⁶.

На ТОТ критично бракує медичного персоналу. Спостерігається дефіцит лікарських засобів через обмеження ввезення ліків з боку окупаційної влади. Частина медичних закладів зруйновано.

«Нам нікуди звертатися по медичну допомогу. Навкруги нічого немає. Є тільки польовий військовий шпиталь окупантів. Але там вони лікують тільки орків. Можна поїхати в Донецьк, але тепер страшно пересуватися. Тому лікуємося як можемо. Я раджуся з нашою лікаркою телефоном. Боюся, щоб ніхто з рідних серйозно не захворів, бо тоді не знаю, що робитиму. Не так давно сусідка померла від серцевого нападу, і нічого не можна було зробити. Швидкі сюди не доїжджають».

З інтерв'ю з батьками

Окрім цього, окупаційна влада відбирає нерухоме майно в громадян України та продовжує грабувати житло, яке залишилося після евакуації людей.

Так, у тимчасово окупованій Ялті АР Крим людей, які за період окупації півострова не прийняли російське громадянство, лишають житла. До таких осель заселяються військовослужбовці російських окупаційних військ⁸⁷.

У м. Старобільськ Луганської області українських громадян, які відмовились від отримання російського паспорта, окупанти примусово виселяють з власних осель. Зазвичай у помешкання приходять не більш ніж двічі. На третій раз людей і їхні речі силоміць викидають на вулицю. Окупантів не зупиняє навіть той факт, що в помешканні можуть жити неповнолітні діти. Після виселення такі громадяни потрапляють до фільтраційних пунктів, а їхнє житло віддають військовослужбовцям російської окупаційної армії під заселення⁸⁸.

⁸⁴ <https://sprotyv.mod.gov.ua/rosiany-rozmishhuyut-poranenyh-okupantiv-u-zyvilnyh-likarnyah/>

⁸⁵ <https://sprotyv.mod.gov.ua/rosiany-zagostryuyut-medychnu-kryzu-v-krymu/>

⁸⁶ <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/pfbid0bAfbHGBPWQGST7z4TtmmwesUhEwWtcgH6K54DpuyQHcxyBknA3zCo4Nmy4keMCGSI>

⁸⁷ https://www.zsu.gov.ua/new_page/6476e20e6933218792387cdd

⁸⁸ https://www.zsu.gov.ua/new_page/6456b288d75d722aeabd78d4

У населеному пункті Боково-Хрустальне Луганської області військовослужбовці російських окупаційних військ також грабують оселі місцевих жителів⁸⁹.

Окрім того, доступ до різноманітних життєво важливих послуг та можливостей (медичних, комунальних, транспортних) суттєво обмежується або навіть припиняється без наявності російського паспорта. Ба більше, відсутність російського громадянства означає для української сім'ї додаткові допити, перевірки, обшуки житла та навіть погрози відібрати дітей.

Так, у тимчасово окупованому Мелітополі Запорізької області населення шантажують наданням безплатної медичної допомоги тільки за російською медичною страховкою, яку можна оформити виключно за російським паспортом. Також, за негласним правилом окупантів, швидкі відмовляються везти людей без російського паспорта до стаціонару лікарень⁹⁰.

На тимчасово захоплених територіях Херсонської області місцеві енергетичні компанії повідомляють про обов'язкове переукладання нових договорів на постачання електроенергії тільки за наявності російського паспорта. Усім українським громадянам, які відмовляються від отримання російських документів, погрожують припинити постачання електроенергії, депортацією, конфіскацією майна та примусовим виселенням з власних осель⁹¹.

У Запорізькій області окупаційна адміністрація повідомила, що мешканцям потрібно переоформити документи для отримання щомісячної соціальної допомоги з догляду за людьми з інвалідністю. Основною вимогою для опікунів є отримання російського паспорта. Водночас вони мають написати заяву про відмову від українського громадянства, попри дозвіл мати подвійне громадянство в рф⁹².

Погіршує гуманітарну ситуацію суцільне здорожчання харчових продуктів і товарів першої потреби. Водночас на тимчасово окупованих територіях проживає значна кількість безробітних і соціально вразливих верств населення.

«Ми вимушені постійно передавати крупи, масло, макарони для людей в окупації. Влітку вже трошки легше буде, городи підуть. А ось навесні було дуже складно. У людей закінчилися всі запаси, всі закрутки. Немає що їсти. Щоразу їжа і ліки. Намагаємося ще передавати гігієнічні засоби, які наче і є в магазинах, але дуже дорогі, у більшості населення немає змоги це постійно купувати».

З інтерв'ю з волонтером

⁸⁹ https://www.zsu.gov.ua/new_page/644d08cdd75d722aeebb75c9

⁹⁰ https://t.me/ivan_fedorov_melitopol/2124

⁹¹ https://www.zsu.gov.ua/new_page/647997d3693321879239770e

⁹² <https://sprotyv.mod.gov.ua/vorog-perestane-platyty-soczdomogu-meshkanczyam-tot-yakshho-ti-ne-otrymayut-pasport-rf/>

Також критичною для деяких населених пунктів є руйнування комунальної інфраструктури, яку майже не відновлюють.

Рекомендації

- Постійно підтримувати зв'язок з тимчасово окупованими територіями та територіями в зоні активних бойових дій. Населення має знати про шляхи евакуації, можливі види підтримки та допомоги, порядок дій у різних ситуаціях. Це дає змогу зберігати спокій і довіру населення до рішень держави.
- Регулярно нагадувати населенню цих територій правила безпеки, дотримання яких дасть змогу зберегти життя та здоров'я, запобігти знущанням і вбивствам, мобілізації до армії окупанта, депортації до РФ тощо. Постійно актуалізувати важливість дотримання для дітей правил безпечної поведінки під час повітряної тривоги в бомбосховищах і вдома. Батьки повинні максимально обмежувати перебування дітей у місцях, де є загроза дістати поранення або травми. Це стосується також заборони відвідувати лісосмуги, пляжі та річки, які можуть бути заміновані окупантами.
- Сприяти організації гуманітарних коридорів і доставленню гуманітарної допомоги на тимчасово окуповані території України, території, на яких ведуться активні бойові дії та які потерпають від гуманітарної катастрофи, а також формувати запаси харчів, води й медикаментів на територіях, де є значний ризик російської окупації.
- Сприяти фіксації всіх злочинів з боку російських військових: вбивств, каліцтв, жорстокого поводження. Невіддільною складовою цього процесу є формування довіри та донесення до громадян потреби звертатися до правоохоронних органів із заявами й доказами скоєних злочинів, зокрема через інтернет і телефонний зв'язок.
- Збільшити зусилля щодо фіксації злочинів сексуального характеру, зокрема проти дітей. Більшість з них залишаються латентними і вкрай мало фіксуються в правоохоронних органах.
- Максимально використовувати міжнародні канали для моніторингу стану дітей, яких депортували до Росії, документувати скоєні проти них злочини. Сприяти більшому залученню міжнародних організацій і волонтерських спільнот до процесу повернення додому українських дітей.
- Невідкладно ратифікувати і підписати Римський Статут для відкриття повного спектра повноважень Суду в розслідуванні воєнних злочинів Росії в Україні й найшвидшого їх розслідування з метою притягнення до відповідальності всіх винних осіб.
- Створити єдиний механізм повернення українських дітей додому, який спростить та пришвидшить усі пов'язані із цим процедури.

- Проводити інформаційні кампанії з профілактики епідемії інфекційних захворювань на всій території України, особливо там, де складно забезпечити належний рівень медичної допомоги.
- Проводити інформаційно-роз'яснювальні розмови з дітьми щодо правил безпеки в інтернеті та наявних схем вербування / втягування підлітків у війну (передання розвідувальних даних, участь в агітації тощо).
- Запровадити інформаційну кампанію щодо попередження батьків і дітей на тимчасово окупованих територіях:
  - не відвідувати школи, де впроваджена російська система освіти;
  - не вступати в мілітаристські організації, як-от «Юнармия», «Молодая Гвардия» тощо;
  - не брати участі у святкуваннях, конкурсах та інших дозвілєво-розважальних заходах, спрямованих на збір персональних даних і документів дітей;
  - не погоджуватися на вивезення дитини до рф на відпочинок, патріотичне виховання, відвідування ялинки, отримання подарунків тощо.

Переміщення сімей з дітьми в Україні та за кордон

Станом на кінець травня загальна **кількість внутрішньо переміщених осіб**, за міжнародними оцінками, **становила 5,08 мільйона**, значна частина з яких — жінки та діти. Найбільше переселенців у Харківській, Дніпропетровській та Київській областях, а також у м. Київ⁹³. Загалом спостерігається зменшення кількості ВПО. Водночас через постійні обстріли з боку окупантів небезпека зберігається майже по всій території України.

Продовжується ядерний шантаж росії. Так, 22 травня через обстріли росіян тимчасово окупована ЗАЕС вже увосьме перейшла в режим блекауту. Через втрату зовнішнього живлення, яке життєво потрібне для роботи насосів охолодження ядерного палива в басейнах витримки та ядерних реакторах енергоблоків, найбільша атомна електростанція в Європі має працювати на дизель-генераторах. У разі неможливості відновлення зовнішнього живлення станції може статися аварія з радіаційними наслідками для всього світу⁹⁴.

Триває евакуація мирного населення з територій, де тривають або можуть початись активні бойові дії. Так, 2 березня на Харківщині через нестабільну безпекову ситуацію місцева влада оголосила обов'язкову евакуацію дітей та маломобільних з Куп'янського району на більш безпечні території.⁹⁵

7 березня Кабмін схвалив механізм примусової евакуації дітей із зон активних бойових дій. На цьому активно наполягав громадський сектор, який займається захистом прав дітей, зокрема БФ «Голоси дітей»⁹⁶. Обов'язкова евакуація дітей у примусовий спосіб здійснюється за супроводу одного з батьків, особи, яка їх замінює, або іншого законного представника.⁹⁷ Під відповідні критерії застосування примусової евакуації дітей із зон бойових дій підпадає Бахмут, де станом на момент ухвалення механізму перебувало близько 4 тисяч цивільних, зокрема 38 дітей⁹⁸.

У цілому із серпня 2022 року до 10 травня 2023-го до безпечних регіонів перемістилися близько 70 тисяч громадян. Серед них понад 8 тисяч дітей і більш як 3 тисячі маломобільних. Також триває евакуація з деокупованих територій, яка розпочалася восени минулого року. У її межах протягом восьми місяців виїхало

⁹³ <https://dtm.iom.int/reports/operativniy-zvit-demografichna-statistika-ta-geografichniy-rozpodil-opituvannya-zagalnogo?close=true>

⁹⁴ https://t.me/energoatom_ua/13192

⁹⁵ <https://minre.gov.ua/2023/03/02/u-kupyanskomu-rajoni-ogolosheno-obovyazkovu-evakuacziyu-ditej-ta-malomobilnyh/>

⁹⁶ <https://voices.org.ua/news/fond-vystupaie-za-nehayne-stvorennia-protседury-evakuatsii-ditey-z-linii-frontu/>

⁹⁷ <https://minre.gov.ua/2023/03/07/kabmin-shvalyv-mehanizm-prymusovoyi-evakuacziyi-ditej-iz-zon-aktyvnyh-bojovyh-dij/>

⁹⁸ <https://minre.gov.ua/2023/03/08/z-bahmuta-yaknajshvydshe-potribno-evakuyuvaty-cyvilnyh-razom-z-ditmy/>

понад 25 тисяч громадян з Харківщини. З нещодавно звільнених територій Херсонщини за пів року евакуювалися більш ніж 23 тисячі людей⁹⁹. Евакуйовані мешканці отримують одноразову фінансову допомогу в розмірі 2 тисяч гривень на дорослого і 3 тисяч гривень на дітей віком до 18 років та осіб з інвалідністю.

Під час евакуації зберігається високий рівень небезпеки.

Так, 13 квітня окупанти відкрили вогонь під час евакуації людей з смт Дворічна Харківської області. Було поранено волонтера, який згодом помер¹⁰⁰.

24 травня під час евакуації сімей з дітьми з смт Нью-Йорк Донецької області відбувся ворожий обстріл, унаслідок якого отримала поранення 14-річна дівчинка¹⁰¹.

«Нам важко давалося ухвалити рішення про виїзд. Тут будинок, твоя земля, город. Знаєш, що з голоду точно не помреш. Але так вже страшно було, я на дочку вже дивитися не могла. Вона дуже тривожилася через постійні обстріли. Поки облаштувалися під Львовом. Сподіваюся, що, може, переселимося у більш зручні умови згодом».

З інтерв'ю з батьками

Триває повернення переселенців до місць постійного проживання. Станом на 23 травня майже половина всіх людей, що повернулися в Україні, проживає в м. Київ або Київській області (23% і 17% відповідно). Інші основні області повернення — Харківська (12%) та Дніпропетровська (7%). Серед тих, хто повернулися до звичних місць проживання з місць внутрішнього переміщення в межах України, більшість повернулися зі Львівської області (9%), м. Київ (8%) і Вінницької області (7%)¹⁰².

Триває поступове відновлення звільнених територій Харківської, Миколаївської, Херсонської та інших областей. Відновлюється електро- та газопостачання, мобільний зв'язок у населених пунктах. Налагоджується робота медичних закладів, соціальних служб, поштових відділень. Також не припиняється гуманітарна допомога не деокупованих територіях України — передусім це продуктиві та гігієнічні набори, медичні препарати й техніка, грошові виплати.

Згідно зі звітом Координаційного штабу з питань деокупованих територій, робота ведеться в 953 звільнених містах, селах та селищах п'яти областей — Харківської, Херсонської, Миколаївської, Донецької та Луганської. Станом на

⁹⁹ <https://minre.gov.ua/2023/05/10/evakuacziya-gromadyan-do-bezpechnyh-regioniv-ukrayiny-prodovzhuyetsya/>

¹⁰⁰ <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3708523-u-harkovi-pomer-volonter-akij-potrapiv-pid-rosijskij-obstril-u-hodi-evakuacii-ludej.html>

¹⁰¹ <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-482-ditini-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-27924>

¹⁰² <https://dtm.iom.int/reports/operativniy-zvit-demografichna-statistika-ta-geografichniy-rozpodil-opituvannya-zagalnogo?close=true>

24 травня в деокупованих населених пунктах проживає орієнтовно понад 370 тисяч людей. Там поступово відновлюються об'єкти критичної інфраструктури:

- газопостачання — у 247 населених пунктах;
- електропостачання — у 747 населених пунктах;
- централізоване водопостачання та водовідведення — у 358 населених пунктах;
- мобільний зв'язок та інтернет — у 610 населених пунктах.

Окрім цього, на звільнених територіях надалі надають грошову допомогу від міжнародних організацій. Уже виплачено понад 425 мільйонів гривень¹⁰³.

З березня почала діяти онлайн-платформа допомоги врятованим від війни українцям, створена за ініціативи Офісу Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції і за сприяння Урядової уповноваженої з питань гендерної політики та підтримки UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні. На платформі зібрано всі ключові служби, що надають українцям психологічну, юридичну та соціальну допомогу. Крім того, на сайті є буклети й інформаційні матеріали, щоб допомогти громадянам розпізнати негативні наслідки насильства і вчасно впоратися з ними¹⁰⁴.

Серед важливих нововведень — **можливість отримати витяг про місце проживання дитини на порталі «Дія»**. Це один з найпопулярніших документів, потрібний, зокрема, для оформлення дитини до садочка чи школи¹⁰⁵.

Також 2023 року зберігаються соціальні виплати для внутрішньо переміщених осіб. І хоча такі виплати періодично надходять із затримкою, вони є суттєвою підтримкою для переселенців¹⁰⁶.

Питання житла надалі залишається актуальним для значної частини внутрішньо переміщених осіб. Частина українців, які повернулися на деокуповані території України, живуть у пошкоджених будинках, які через відсутність ремонту руйнуються ще більше. Водночас державні та місцеві програми відновлення житла працюють вкрай повільно. Так само нешвидко діють житлові програми для українців, які взагалі втратили власні оселі через війну.

Так, програма кредитування житла для внутрішньо переміщених осіб, яка діє з 2021 року, надала кредит (зі ставкою 3% річних) тільки 650 переселенцям на загальну суму 892,6 мільйона гривень. Цю грантову програму реалізує Держмолодьжитло за фінансування уряду Німеччини через Кредитну установу

---

¹⁰³ <https://minre.gov.ua/2023/05/24/zvituyemo-pro-robotu-koordynacijnogo-shtabu-z-pytan-deokupovanyh-terytorij/>

¹⁰⁴ <https://www.help-platform.in.ua/>

¹⁰⁵ <https://minre.gov.ua/2023/03/06/vytyag-pro-misce-prozhyvannya-dytyny-vidteper-mozhna-otrymaty-na-portali-diya/>

¹⁰⁶ <https://www.kmu.gov.ua/news/u-2023-rotsi-budut-zberezheni-sotsialni-vyplaty-dlia-vnutrishno-peremishchenykh-osib>

KfW. У 2023 році на реалізацію житлового кредитування для ВПО міжнародні донори обіцяють надати Україні додатковий грант у розмірі 17 мільйонів євро¹⁰⁷.

Для сприяння працевлаштуванню ВПО діють певні програми та послуги. Зокрема, послуги з працевлаштування, проходження професійного навчання та надавання ваучерів на навчання, а також надання допомоги з безробіття, грантів для створення та розвитку власної справи, надання роботодавцям компенсацій за працевлаштування ВПО¹⁰⁸. Водночас служба зайнятості не має попиту у ВПО. Так, за січень–травень 2023 року тільки 34,8 тисячі переселенців отримували там перераховані послуги. Статус безробітного мали 30,5 тисячі осіб, а працевлаштувалося за п'ять місяців тільки 6,1 тисячі ВПО¹⁰⁹.

Невирішення ключових проблем з працевлаштуванням і житлом значною мірою сповільнює інтеграцію ВПО в громади. Частина сімей змушена повертатися додому в райони, які регулярно обстрілюють окупанти.

«Ми вже втретє переїжджаємо за цю війну. Немає роботи, немає умов для проживання. Для сина це важко. Він не встигає пристосуватися, завести друзів, звикнути. Але я не бачу іншого виходу, доводиться їхати, бо якщо пропонують хоча б тимчасову роботу, треба погоджуватися. Я тоді можу і їжі купити, і одяг, і яюсь хоч відчути, що живу, а не постійно виживаю».

З інтерв'ю з батьками

Щодо переміщення за кордон, то, за оцінками УВКБ ООН, станом на 31 травня **кількість українських біженців становила 6,2 мільйона осіб**. З них 5,9 мільйона зафіксовано в Європі. Найбільше біженців з України зі статусом тимчасового захисту перебуває в Польщі — 1,6 мільйона осіб. Далі йдуть Німеччина та Чехія — відповідно 948 тисяч і 520 тисяч. Багато українців дістало тимчасовий захист також в Італії (178 тисяч), Іспанії (178 тисяч), Болгарії (161 тисяча), Румунії (138 тисяч), Словаччині (117 тисяч), Австрії (98 тисяч), Нідерландах (94 тисячі), Ірландії (84 тисячі), Швейцарії (81 тисяча), Литві (77 тисяч), Бельгії (72 тисячі)¹¹⁰.

Європейська комісія ухвалила рішення продовжити дію Директиви тимчасового захисту для українців. Вона буде діяти до березня 2024 року. Також українці не втрачатимуть статусу тимчасового захисту, навіть якщо вони повернуться додому на тривалий час¹¹¹.

Європейські країни запроваджують різні процедури продовження такого статусу і надалі підтримують переміщених українців. Однак частина програм

¹⁰⁷ <https://minre.gov.ua/2023/05/24/mizhнародni-donory-nadadut-ukrayini-17-mln-yevro-na-zhytlove-kredytuvannya-dlya-vpo/>

¹⁰⁸ <https://www.dcz.gov.ua/novyna/poslugy-dlya-vpo-vid-sluzhby-zaynyatosti>

¹⁰⁹ <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68>

¹¹⁰ https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.228732760.514168680.1646989952-176134281.1646551413.

¹¹¹ <https://visitukraine.today/uk/blog/996/vremennaya-zashhita-ukraincev-oficialno-prodlena-do-2024-goda>

допомоги зазнає змін через значне навантаження на місцеві системи соціального захисту біженців.

Діти за кордоном все ще стикаються зі складнощами в адаптації та навчанні. І хоча Міністерство освіти і науки повідомляє про відсутність жодних вимог щодо обов'язковості паралельного навчання в Україні для школярів, які перебувають за кордоном, значна частина дітей продовжує навчатися як у місці переміщення, так і в українському освітньому закладі. Окрім мовного бар'єру, частина дітей стикається з булінгом або окремими випадками знущань з боку однолітків через українське громадянство та проукраїнську позицію.

«У нас була в школі ситуація, що до української дівчинки чіплялися декілька дітей, через те що вона носила періодично одяг жовто-блакитного кольору або надягала вишиванку. Потім виявилось, що в цих дітей батьки — росіяни, але вже довго живуть у Німеччині. Тож, мабуть, від них діти брали таку манеру поведінки. Але вчителі наче владнали все, хоча історія неприємна, і я, буває, замислююсь, чи можна щось українське надіти чи краще не наражати дитину на умовну небезпеку».

З інтерв'ю з батьками

Рекомендації

- Продовжувати інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо своєчасної евакуації сімей з дітьми з територій, які тимчасово окуповані, зазнають регулярних обстрілів або на яких існує значна небезпека початку активних бойових дій. Водночас важливо уникати залякувань кримінальною відповідальністю за дії, вчинені в тимчасовій окупації здебільшого під примусом (зокрема, за набуття російського громадянства).
- Посилити інформування громадян щодо можливих варіантів виїзду з тимчасово окупованих територій та РФ. Важливо взаємодіяти з волонтерськими та громадськими ініціативами на цих територіях, а також на територіях держав, які межують з Росією, задля надання допомоги українцям у виїзді до країн Європи.
- Розробити державні програми підтримки повернення українців з дітьми з Європи, які передбачали б компенсаційні виплати та перспективи працевлаштування або ведення бізнесу.
- Збільшити можливості для працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Для цього провести оцінювання ринку пропозицій і кваліфікацій ВПО, активізувати заходи з перекваліфікації громадян, створювати нові робочі місця та більше взаємодіяти з роботодавцями в питанні працевлаштування переселенців.

- Регулярно вивчати потреби внутрішньо переміщених осіб у житлі, розширити державні житлові і регіональні програми розміщення ВПО.
- Сприяти відновленню електро-, водо- та газопостачання на деокупованих територіях, а також забезпеченню медичних, соціальних, психологічних і юридичних послуг для мешканців звільнених населених пунктів. За потреби організовувати евакуацію людей, чиє житло непридатне для проживання через війну.
- Проводити регулярне оцінювання потреб населення в гуманітарній допомозі.
- Подавати громадянам чіткі сигнали заборони чи дозволу повертатися на деокуповані території та території, які зазнавали значних обстрілів. Такі заяви мають супроводжуватися інформуванням про безпеку та інфраструктуру конкретних населених пунктів.

БФ «Голоси дітей»

ГО «Харківський інститут соціальних досліджень»

Автори звіту:

Світлана Щербань

Олена Розвадовська

Андрій Черноусов

Анна Левкіна

Більше інформації на www.voices.org.ua та www.khisr.kharkov.ua